

Introduktion

Lise Paulsen Galal

I 2011 har verden været vidne til folkelige opstande i flere arabiske lande. Det har ført til præsidenters afgang i Tunesien og Egypten, og i skrivende stund er der krig i Libyen og voldelige sammenstød mellem demonstranter og politi i både Syrien og Yemen, mens der også nyligt har været demonstrationer i Marokko. Målet for de, der protesterer, er forskellige former for forandring med særligt fokus på politiske og sociale, men også økonomiske reformer. I flere lande er der enten igangsat eller lovet reformprocesser. Ophævelsen af forhadte undtagelsestilstande er sat befolkningen i udsigt, mens magthavere krampagtigt – og med brug af vold – forsøger at holde sig ved magten. Et af de spørgsmål, som har rejst sig i forbindelse med opstandene, er de etniske og religiøse forskelligheder i de enkelte lande. I Bahrain er opstanden blevet slået hårdt ned med påstanden om, at det blot var et shi'itisk komplot, mens det i Egypten lykkedes oprørerne at fremstå som et forenet folk med muslimer og kristne, der stod sammen og skabte fælles front på Tahrir-pladsen. Denne egyptiske samhørighed er allerede siden blevet udfordret. Først i forbindelse med forhandlingerne af en ny konstitution i Egypten, der rejste spørgsmålet om den kristne minoritets position i Egypten, da nogle koptere krævede en bedre repræsentation i konstitutionsudvalget. Dernæst i forbindelse med voldelige sammenstød mellem kristne og muslimer, senest den 7. maj ved en kirke i Cairo-bydelen Imbaba, hvor tolv mennesker blev dræbt. Der er således god grund til at tro, at de aktuelle forandringer også vil påvirke de forskellige minoriteters situation i de forskellige lande. Hvad dette konkret vil medføre og i hvilken retning, er endnu for tidligt at sige. Men et vigtigt udgangspunkt for at forstå de aktuelle konflikter og de kommende udfordringer er, at minoriteterne i de forskellige mellemøstlige lande både deler fælles historiske erfaringer samtidig med, at de har meget forskellige forudsætninger knyttet til karakteristika ved den enkelte minoritetsgruppe, det pågældende land og konkrete historiske udviklingsprocesser.

I dette temanummer af Kult belyses både ligheder og forskelle på tværs af tid og rum. Artiklerne belyser fra varierende faglige og analytiske vinkler forskellige, fortrinsvis religiøse minoritetsgruppers situation i Mellemøsten, som den så ud før revolutionerne. Jørgen Bæk Simonsen leverer således i sin introducerende artikel et detaljeret og komplekst overblik over

minoriteternes situation under det moderne Mellemøstens udvikling fra kalifat til nationalstat. Heroverfor giver de resterende artikler indblik i specifikke aspekter af konkrete minoritetsgrupper liv, praksis og vilkår i et eller flere mellemøstlige lande. Margit Warburg skriver om baha'ier, der i dag bor spredt over det meste af verden, herunder flere forskellige mellemøstlige lande. Nefissa Naguib belyser aspekter af jøders situation i Mellemøsten gennem læsningen af eksil-biografier skrevet af sefardiske jøder, der er udvandret fra Egypten i det 20. århundrede. I sin artikel sætter Andreas Bandak fokus på kristne i Syrien, mens Lise Paulsen Galal har koptisk-ortodokse kristne i Egypten som omdrejningspunkt. Endelig afrundes de case-baserede artikler med en artikel af Carmit Romano-Hvid, hvori hun analyserer en nylig transmitteret tv-serie på jødisk tv, der fra en både kritisk og humoristisk vinkel behandler emnet palæstinensere i Israel.

Artiklerne afspejler i deres forskellighed en generel voksende forskningsmæssig interesse i minoriteter i Mellemøsten, som til dels kan forklares med netop samfundsmæssige forandringer. Fx har situationen i Irak efter Saddam Husseins fald skabt opmærksomhed om irakiske religiøse, ikke mindst kristne minoritetsgruppers situation. Den tilsyneladende stigende interesse kan dog også ses som resultatet af det modsatte, nemlig en påfaldende beskedne interesse for minoriteterne i Mellemøsten de sidste ca. halvtreds år af det 20. århundrede (Ibrahim, 1996; Robson, 2011; Schultze, Stokes & Campbell, 1996). Det skal retfærdigvis nævnes, at især Israel og Libanon her må anses for undtagelsen, om end det, hvad Israel angår, også har været tale om et begrænset fokus på fortrinsvis palæstinenserne i det besatte område. Forklaringen på den tilsyneladende begrænsede interesse for minoriteterne er naturligvis kompleks og har forskellige rødder knyttet til de forskellige fagdiscipliner. Her skal blot peges på tre tendenser.

For det første er de mellemøstlige lande alle forholdsvis unge stater, hvilket ikke mindst har fået den mere politisk og samfundsorienterede forskning til at være optaget af statsdannelse, udviklings- og demokratiseringsprocesser på det nationale niveau, hvor minoritetsspørgsmålet frem for at være et selvstændigt emne har været et sekundært aspekt af den generelle samfundsforskning. Samme tendens har ifølge Ibrahim været at finde i den aktuelle arabiske forskning, som ligeledes har været mest optaget af demokratiseringsprocesser og skabelsen af stabile nationalstater; og i dét perspektiv er spørgsmålet om minoriteter primært et spørgsmål om rettigheder og diskrimination (Ibrahim, 1996).

For det andet synes heller ikke kulturforskningen i form af antropologien, historie- og religionsforskningen at have haft den helt store interesse i de kulturelle og religiøse minoriteter i Mellemøsten indtil op omkring årtusindeskiftet. Dette må først og fremmest ses i lyset af en vestlig forskning i Mellemøsten, der indtil slutningen af 1980'erne fokuserede på islam og muslimske kulturelle praksisser. Islam blev kort sagt fremstillet som essensen af den arabiske verden og skabte den senere så kritiserede orientalistiske forskningstradition, der ikke gav megen plads til ikke-muslimer og ikke-arabere (Abu-Lughod, 1989; Gilsenan, 1990; Said, 1985). Islam blev det omdrejningspunkt, der til stadighed i antropologien blev brugt til at forklare essentielle træk i den mellemøstlige og arabiske kultur (Abu-Lughod, 1989). Denne tendens til at forklare næsten alle kulturelle praksisser med islam må ses som en medvirkende faktor til, at eksistensen af minoriteter i store dele af Mellemøsten synes at have været usynlig eller ligefrem irrelevant for antropologien. Derudover kan man også pege på betydningen af antropologiens historiske tradition for at studere 'primitive' og 'historieløse' befolkningsgrupper (Asad, 1986; Said, 1985; Tonkin, McDonald & Chapman, 1989). Mange af de mellemøstlige minoriteter er grupper, som set i et teoriehistorisk perspektiv ikke lever op til antropologiens forestillinger om primitive folk, men tværtimod ikke blot har en lang skriftration, men også er 'stamfædre og -mødre' til kristendommen, og dermed nødvendigvis må tilskrives civilisatoriske træk set i det etnocentriske perspektiv, som antropologien historisk set har haft.

For det tredje kan man karakterisere den forskning i minoriteter, der trods alt har fundet sted, som domineret af *enten* spørgsmålet om rettigheder *eller* beskrivelser af minoritetsgruppers særtræk, kultur og traditioner. Disse studier er selvfølgelig væsentlige bidrag til den generelle viden om minoriteter, men hvad den sidste tendens angår, risikerer man med denne at hænge fast i den tradition inden for kulturforskningen, der ser fællesskaber som adskilte eller ligefrem isolerede kulturer. Artiklerne i herværende nummer illustrerer, hvordan dette langt fra er tilfældet i praksis. Ved at sætte fokus på relationen mellem majoritet og minoritet og de konstituerende aspekter af denne relation, giver Bandaks og Galals artikler fx indblik i, hvordan kristne minoriteter navigerer mellem den religiøse anderledeshed fra og den nationale enshed med majoriteten, og at begge aspekter er ligeså væsentlige elementer i den kristne syriske og koptisk egyptiske identitet. Mens Warburgs og Naguibs artikler viser, hvordan minoritetens mere eller mindre tvungne migration påvirker forholdet til oprindelseslandet meget forskelligt. For baha'ierne fører det til udviklingen af en transnational religiøs identitet, mens det for de eksilerede sefardiske jøder resulterer i

erindringer om hjemlandet forbundet med længsel, tab, men også nostalgi. I Romano-Hvids artikel sætter tv-serien lys på den komplekse og gensidigt konstituerende relation mellem majoritet og minoritet, som i tv-serien bestræbes opløst og genforhandlet gennem humor, ironi og selvkritik. Og på det overordnede plan, afslører Bæk Simonsens gennemgang af den moderne mellemøstlige nationalstats udvikling, hvordan minoriteten ikke blot er minoritet i kraft af en særegen religion, sprog eller kultur, men i kraft af etableringen af nye nationale majoriteter og med dem nye nationale selvforståelser og identiteter som folk.

Således introducerer artiklerne et minoritetsperspektiv, der anvender minoritetsbegrebet analytisk ved at inddrage den asymmetriske magtrelation mellem majoritet og minoritet. Minoriteten er altså ikke som udgangspunkt defineret ved sit numeriske antal, men ved den manglende magt til at definere det, i dette tilfælde nationale fællesskab, som de tilhører. Antallet vil ofte være en medvirkende faktor i den manglende definitions magt, men et numerisk mindretal kan principielt godt sidde på definitions magten. Som det fremgår i Bæk Simonsens og Galals artikler er minoritetsbegrebet et ganske andet end dhimmi-begrebet, der blev anvendt under de muslimske kalifater til at betegne de religiøse mindretal og deres status under muslimsk styre. Hvad minoritetsbegrebet analytisk introducerer, er en relationel tilgang til identitet, der sætter fokus på de processuelle aspekter og de magtaspekter, den uundgåeligt er indlejret i. Det betyder på den anden side ikke, at minoritetens identitet(spolitik) kun er formet af relationen til majoriteten eller den asymmetriske magtrelation (jf. Ortner, 2006), eller at man skal ignorere de kulturelle specificiteter. Minoriteter er heller ikke i Mellemøsten kun objekter for andre aktører, som synes at have været historieforskningens hidtil dominerende syn på kristne i Mellemøsten (jf. Rowe, 2010), men har deres egen politik, der kun kan forstås ved også at inddrage og undersøge dét, der betyder noget for minoriteten. Hvordan de kulturelle særeheder på den ene side og minoritetspositionen på den anden er tæt forbundne og gensidigt betydningsgivende, er netop, hvad herværende artikler giver forskellige bud på.

Litteratur

Abu-Lughod, Lila (1989), "Zones of Theory in the Anthropology of the Arab World", i *Annual Review of Anthropology*, no. 18.

- Asad, Talal (1986), "The Idea of an Anthropology of Islam", in *Occas. Pap. Ser. Cent. Contemp. Arab. Stud.* Washington, DC: Georgetown Univ. Press.
- Gilsenan, Michael (1990), "Very Like a Camel: The Appearance of an Anthropologist's Middle East", i Fardon, Richard (ed.), *Localizing Strategies. Regional Traditions of Ethnographic Writing.* Scottish Academic Press, Edinburgh, and Smithsonian Institution Press.
- Ibrahim, Saad Eddin (1996), "Management and Mismanagement of Diversity: The Case of Ethnic Conflict and State-Building in the Arab World", i *Egypt, Islam and Democracy. Twelve Critical Essays.* Cairo: The American University in Cairo Press.
- Ortner, Sherry B. (2006), *Anthropology and Social Theory. Culture, Power, and the Acting Subject.* Durham and London: Duke University Press.
- Robson, Laura (2011), "Recent Perspectives on Christianity in the Modern Arab World", i *History Compass*, 9/4: 312-325.
- Rowe, Paul S. (2010), "The Middle Eastern Christian as Agent", i *International Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 42: 472-474.
- Said, Edward (1985 (78)), *Orientalism.* Penguin Books.
- Schulze, Kirsten E.; Martin Stokes & Colm Campbell (1996), "Introduction", i Schulze, Kirsten E.; Martin Stokes & Colm Campbell (eds.), *Nationalism, Minorities and Diasporas: Identities and Rights in the Middle East.* Tauris Academic Studies. London - New York: I.B. Tauris Publishers.
- Tonkin, Elizabeth; Maryon McDonald and Malcolm Chapman (1989), *History and Ethnicity.* London and New York: Routledge.